

Ismeretlen föld a Holt-tengertől keletre

*Hodossy-Takács Előd: Móáb. Egy vaskori nép Izrael szomszédjában.
Budapest, 2008, Új Mandátum Könyvkiadó, Kréné 9, 216 p.*

A Kréné sorozat jól ismert hazánkban az orientalisztikát művelő és olvasó nagyközönség előtt. A sorozat szerkesztője, Kőszeghy Miklós csupa olyan könyvet adott ki eddig, amelyek valamilyen szempontból továbbvitték és mélyítették a hazai óorkutatást. Méltán lett néhány év alatt az Új Mandátum Könyvkiadó e sorozattal az egyik legnépszerűbb kiadó az ókortudomány, különösen a bibliakutatás szerelmesei közt, hiszen a szakavatott szerzők (Karasszon István, Kőszeghy Miklós, Fröhlich Ida, Jutta Hausmann) mind-mind élvonalbeli kutatók, akik nem csak szakértelmükkel, hanem érthető, nem ritkán humoros stílusukkal is lebilincselik az olvasót!

Ez a könyv is szépen illeszkedik a sorba, és csak gratulálni tudunk a jó szerkesztői döntéshez. A könyv külsejét illetően hasonló a sorozat többi tagjához: esztétikus borítólap, erős kötés és szép tördelés jellemzi. Önmagában ez természetesnek tűnhet, de manapság nem az: annyi igénytelen, rosszul tördelt, csúnyán szerkesztett kiadvánnyal találkozni a mai magyar könyvpiacra, hogy a szép könyvnek tényleg lehet és kell örülni.

Tavaly Izráelben egy rendkívül jól felkészült idegenvezető, az erdélyi szombatos ősoktól származó Tibor Jordániára mutatva így szólt, amint Maszada felé haladtunk: „Ha valaki meg akarja ismerni a bibliai Izráel történelmét, akkor a Jordán túlsó partját is be kell járnia.” Ezek a szavak jutottak eszembe, amikor debreceni kollégám könyvét a kezembe vettem. Még a teológiai oktatásból is jócskán kimarad a Jordántól keletre fekvő területek történelmének és bibliai tradícióinak a vizsgálata. Ilyen szempontból hiánypótló könyv született. Magyarországon ugyanis Rosenblüth Márton 1938-ban publikált *Móáb népe és története* című művének megjelenése óta senki nem foglalkozott ezzel a témával. Azóta pedig sok minden történt a bibliakutatásban. Ezekből két dolgot hadd emeljek ki. Egyrészt „felfedezték”, pontosabban elkezdték felfedezni a

Jordánon túli területeket a Biblia-kutatók. Végre elkezdődött a térség régészeti feltérképezése. Bár aránytalanul kevés a feltárt terület a Jordán nyugati oldalához képest, megindult egy olyan folyamat, ami egyre több és több fekete foltot világít meg a térkép e részén. A másik az izraeli történetírás, illetve a korábban „bibliai régészetnek” nevezett diszciplína teljes átértékelése. Huszonöt-harminc éve a régészek „egyik kezükben az ásóval, másik kezükben a Bibliával végezték a feltárást.” E szakmai körökben jól ismert mondat azt jelenti, hogy a régészet céljának a Biblia igazolását tekintették. Bibliai személyeket, eseményeket, helyeket próbáltak kiolvasni a feltárt adatokból. Ma ez már nem így van. Elsősorban az újabb izraeli régésznevezdékek teljesen szakítottak ezzel a felfogással (pl. Finkelstein). A feltárt adatokat elemzik, ennek során segítségül hívják forrásként olykor a Bibliát is, de teljesen közömbös már, hogy az eredmények aláhúzzák vagy éppen cáfolják a Biblia által leírtakat. Olyan Izrael történet is van már nyomtatott formában, amely egyenesen két történelmet ír le (Liverani tollából): a Biblia által leírt történelmet, s Izrael külső forrásokból összeálló történelmét. A kettő között olykor jelentős különbség van. S mivel a régi nézetnek is jócskán vannak hívei, a történelemfelfogás körül zajló disputa az ún. minimalista-maximalista vita néven még ma is tart. Ezen a ponton kapcsolódik a történetünkbe Hodossy-Takács Előd a maga koncepciójával, amelyet számomra nagyon szimpatikusan így fogalmaz meg: „Az egyik legfontosabb forrásom a Biblia volt, de a kutatásban végig arra törekedtem, hogy ez a kötet Móáb saját történetét és kultúráját vázolja fel. Nem az izraeliták Móáb-képére voltam kíváncsi.” (8. o.) Ez egy nagyon szép és erősen minimalista színvonalú felfogás, amit a szerző dicséretes módon következetesen végig megtart. Csak sajnálni tudom, hogy nincs sokkal több feltárt volt móábi tell (feltárássra váró régészeti domb), ami alapján a szerző cizelláltabb képet adna e nép történelméről, arról pedig csak álmodhatunk, hogy valaha is lesz olyan személy, aki régészként vezethetné egy ilyen hely feltárását magyar református egyházunk képviselőjében. Pedig a szerző sorából sugárzik, hogy e térség szerelmese.

A könyv hiánypótló jellege és a szerző felfogása után ejtsünk néhány szót a könyv szerkezetéről is. A kutatástörténeti áttekintés után a forrásokkal ismerkedhetünk meg. A bibliai és Biblián kívüli anyagot egyaránt megismerhetjük. A vallástörténeti értékelés Móáb nemzeti istenéről, Kemosról szintén ide illő rész. A kortörténeti és politikatörténeti áttekintés szintén értékes. Az írott források elemzésénél nem tudom, mennyire szükséges a vaskor kronológiai kérdésének ismertetése. A szakemberek ismerik az Albright és Aharoni nevéhez kapcsolódó rendszereket, illetve az utóbbi módosított változatát, a laikusok számára azonban ez a rész alighanem felesleges és talán egy kissé unalmas. Ugyanitt, a források ismertetésénél olvasunk arról (40. o.), hogy a térségben beszélt nyelvek leginkább dialektusnak tekinthetők. A recenzens osztja e nézetet, de

sokan nem. Itt megért volna legalább a jegyzetben hivatkozni néhány kutatóra és kiadványra. A forráselemzésnél, különösen a bibliai források elemzésénél mutatkozik meg a könyv egyik gyengéje, a német szerzők szinte teljes mellőzése. Genezist magyarázni Westermann kommentárja nélkül? Aki külön kutatóintézetet hozott létre a teremtés-mítoszok és az őstörténetek kutatására (Gen. 1-11), valamint megírta a monumentális kommentárját? Azért is sajnálatosnak tartom ezt a hiányosságot, mert egyébként jól látszik, hogy a szerzőnek „van szeme a héber szöveghez”, ahogy mondani szokás, és utána járt az ókori fordításoktól a legmodernebb szintet képviselő angol nyelvű fordításokig (New Revised Standard Version, New International Version).

A szerző a magyarországi lehetőségeket meghazudtoló szorgalommal gyűjtötte össze és dolgozta fel az angol nyelvű szakirodalmat Móáb minden előbb felvázolt kérdésponjtájával kapcsolatban. Ezzel a fokozott erőfeszítéssel tudom magyarázni, hogy egy-két alapvető magyar nyelvű tanulmány is kimaradt a bibliográfiából.¹ A könyvvel kapcsolatos másik alapvető kifogásom az újabb keletű nyelvészeti munkák használata. Tudom, a szerző nem hebraista, de a kritikus olykor kegyetlen. Miért kell folyton a BDB²-re hivatkozni? Tudom, hogy angolszász nyelvterületen évtizedekig ez volt a vezető héber szótár, de ma már ott sem ez a helyzet. Miután az új Köhler – Baumgartner szótárt (HALAT³) lefordították és kiadták angolul (HALOT⁴), azóta a BDB-t érdemesebb visszatenni a polcra. S akkor még nem beszéltem a Jenni–Westermann páros kézikönyvről, amelynek egy ideje már szintén létezik angol fordítása. De mind ez nem azt jelenti, hogy vaskos tartalmi tévedések csúsztak az elemzésbe, ilyenről szó sincs. A szerző nagy türelemmel igyekszik megvizsgálni minden részkérdést, s ennek gyümölcseit örömmel olvassuk.

Engedtessék meg végül néhány szó a stílusról. Hodossy-Takács Előd szépen, pontosan fogalmaz. Legfeljebb azt tehetjük szóvá, hogy egy-két elírás és stilisztikai hiba maradt a munkában. A könyv olvasmányos stílusa révén is illeszkedik a Kréné sorozatba.

Összességében azt kell mondanom, hogy érthető nyelven, nagy szakértelemmel és kitartó szorgalommal megírt könyvet kaptunk Hodossy-Takács Elődtől. Szívből aján-

¹ Nehezen elképzelhető, hogy valaki a *dvd* héber szó kapcsán a Tel Dán feliratról is beszél, s meg sem említi a recenzens tanulmányát, ami a felirat standard fordításának számít. Bár a tanulmányt diákfejjel írtam, s egy-két részletet ma már másként látok, a fordítás azonban ma is tartható.

² F. Brown, F. – S. R. Driver & C. A. Briggs: *The New Brown – Driver – Briggs – Gesenius Hebrew and English Lexicon*. Hendrickson, 1990. (A rövidítés a szerzőhármas nevéből ered.)

³ L. Koehler – W. Baumgartner: *Hebräisches und aramäisches Lexikon zum Alten Testament*. Leiden, 1974, E. J. Brill. (A rövidítés a lexikon címéből ered.)

⁴ L. Koehler – W. Baumgartner: *The Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament*. Transl. M. E. J. Richardson, Leiden – Boston – Köln, 2001, Brill. (A rövidítés itt is a címből ered.)

lom ezt a hasznos és érdekes olvasmányt mindazoknak, akik szeretnék megismerni Izráel – Jordánon túl fekvő – egykori szomszédját, Móábot.

